

д-р ДИЯНА БАНКОВА

Хоноруван преподавател специалност
„Противодействие на престъпността и опазване
на обществения ред”,
Катедра „Оперативно-издирвателна дейност”,
Академия на МВР

Дияна Банкова е родена в град Добрич и завършва средно-специалното си образование в направление „Счетоводна отчетност” с профилиран английски език във ФСГ „Васил Левски“. Притежава бакалавърска степен по „Счетоводство и контрол” и магистърска по „Одит и риск мениджмънт” към ВУЗФ. От 2018 година е доктор по икономика отново в същия университет, като темата на дисертационния труд е *„Методологически проблеми на публичния надзор над регистрираните одитори”*.

Участва в Академичния и в Студентския съвет на ВУЗФ по време на бакалавърската си степен. Удостоена е със специална награда от Националния конкурс по одит за студенти „Млад одитор“ (2014 г.). Благодарение на това събитие започва стаж в международната одиторска компания „HLB Bulgaria”.

Участва в инициативата на Президента на Р. България г-н Росен Плевнелиев „Младежка визия за развитие на България“ в Съвета по икономика (2014 г.), както и в Съвета по икономическо развитие (2015 г.).

Кариерното си развитие започва в областта на мениджмънта и търговията. Работи в държавната администрация като стажант в Централното управление на Националната агенция за приходите, дирекция „Разследване на особени случаи“, както и в Министерството на инвестиционното проектиране, дирекция „Финанси и управление на собствеността“, отдел „Финансово-счетоводен“.

От 2015 година, в продължение на две години и половина, работи като старши инспектор в Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори (КПНРО). През 2018 г. е назначена в международната одиторска компания „Moore Stephens Bulgaria – Audit“ OOD като асистент одитор.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ПРОБЛЕМИ НА СИСТЕМАТА ЗА КОНТРОЛ НА КАЧЕСТВО В ОДИТОРСКИТЕ ДРУЖЕСТВА

Резюме

Студията има за цел да представи значението на качествено извършените финансови одити за намаляване на икономическите престъпления. Част от допусканията пропуски в системите за контрол на качество на одиторските компании дават широко отражение и в изпълнението на одиторските ангажименти. Това се обяснява с използването на асиметрична информация в одиторските доклади, както и с „теория на агентите“.

Спазването на Международните стандарти за контрол на качеството (МСКК1) е важно по отношение на органите, извършващи контрол и надзор над одиторската професия. Затова се представят установени пропуски за периода от 2016 – 2017 година на база проведените инспекции от Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори, както и модел на факторите, които влияят за повишаване качеството на одита. Чрез извършения синтез на факторите, влияещи за повишаване на контрола на качеството в одиторските дружества, ще могат да се актуализират вътрешните системи за контрол на качество на одиторските практики.

Diana Bankova, PhD

Visiting Professor

Academy of the Ministry of Interior

METHODOLOGICAL ISSUES OF AUDIT FIRM QUALITY CONTROL SYSTEM

Summary

The study aims to present the importance of quality audits to reduce economic crime. Part of the gaps in the quality control systems of audit firms also have a wide impact on the implementation of audit engagements. This is explained by the use of asymmetric information in audit reports, as well as by "agent theory".

Compliance with International Standards on Quality Control (ISQC 1) is important with regard to the bodies performing the control and supervision of the audit profession. Therefore, there are identified gaps for the period 2016-2017 on the basis of the inspections carried out by the Commission for public oversight of statutory auditors,, as well as a model of the factors influencing the improvement of the quality of the audit. Through the synthesis of the factors influencing the improvement of the quality control in the audit companies, the internal quality control systems of the auditing practices will be able to be upgrade.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ПРОБЛЕМИ НА СИСТЕМАТА ЗА КОНТРОЛ НА КАЧЕСТВО В ОДИТОРСКИТЕ ДРУЖЕСТВА

"Високите стандарти за качество на финансовото отчитане, одита и етиката стоят в основата на доверието, което инвеститорите влагат във финансовата и нефинансовата информация, като по този начин това играе важна роля за приноса на страната, икономическия растеж и финансова стабилност".¹

УВОД

За да постигне една държава икономическа стабилност, е приоритет изграждането и спазването на законодателната уредба, включително и на коректно оповестената финансова информация. Всяка една компания, както и одиторските се нуждаят от прилагането на методи за сигурност. В тези дружества е важно разработването и имплементирането на системата за контрол на качеството.

Внедряването на контрола върху качеството не се основава на формализиране съгласно Международния стандарт за контрол върху качеството (МСКК) 1 *Контрол върху качеството за фирми, които извършват одити и прегледи на финансови отчети и други ангажименти за изразяване на сигурност и свързани по съдържание услуги*. За да бъде вярна информацията в одиторския доклад, е от фундаментално значение как се извършват одиторските процедури до достигането на изразеното мнение в доклада.

Целта на изследването е да се представи: значението на правилното функциониране на вътрешната система за контрол на качество в одиторските дружества; да се представят пропуски, които се допускат към момента, и начини за методологическото подобряване на системата, базирано на фактори, които могат да ѝ повлияят.

1. СЪЩНОСТ НА ПРОБЛЕМА

Формализирането на одиторската документация, като количество и качество на информацията в нея, както и изпълнението на одиторските процедури по този начин водят до съществени загуби за инвеститорите и обществото. Историята познава редица примери за зле изпълнени одити, които не са открили съществени грешки и измами във финансовите отчети на огромни корпорации – *Enron, WorldCom, Parmalat*, банкови институции – *Bernard L. Madoff Investment Securities LLC, Washington Mutual, Lehman Brothers, Bear Stearns*. Тези международни събития не са случайни. Това е резултат от слабата контролна среда във вътрешното управление на предприятията, както и на не дотолкова свършените практики на надзорните и контролните държавни органи.

¹ Audit Quality and International Standards on Auditing, International Federation of Accountants, Wong Report 2004, <http://www.ifac.org/system/files/downloads/Audit_Quality_Fact_Sheet.pdf>, last available on: 20.12.2018/ 2:00 p.m.

Този процес е верижен и може да се разгледа под различни аспекти. **Михаил Динев** представя в своя труд *„Контрол и регулиране в социалното управление“*² проблематиката в тази сфера. Той е на мнение, че „нарушената устойчивост на всеки от тези елементи може да предизвика фатален завършек на системата, така както печелившо предприятие е възможно да фалира поради невъзможност с печалбата си да посрещне и покрие своята кредиторска задължнялост”.³ Могат да бъдат представени още много подобни примери, но изследването поставя акцент върху качеството на извършения одит на фалиралата **Корпоративна Търговска банка (КТБ)** през 2014 година в България.

Този пример повдигна редица въпроси в одиторската общност по отношение на *качеството на извършения одит*, както и на поставените наказания за одитиращата компания. Съгласно изследването на **Йордан Пенев** – *„Оперативно издирвателна дейност за противодействие на икономическата престъпност“*⁴ се представя „предмет на документиране при заверка на неверен годишен счетоводен отчет на търговец”⁵. Авторът реферира към *Закона за независимия финансов одит*⁶ (ЗНФО), както и към *Закона за счетоводство*⁷, които определят кои дружества подлежат на задължителен финансов одит спрямо българското законодателство. Според този анализ при некоректно изпълнение на поетия ангажимент се счита, че „извършителят на престъплението е регистриран одитор”⁸, дипломиран експерт-счетоводител.

При наличието на подобно обстоятелство се извършва инспекция или разследване от *Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори (КПНРО)*. Тя се явява независим орган, който през 2009 година започва да извършва проверки над дейността на одиторите, които до този момент са се саморегулирали чрез *Института на дипломираните експерт-счетоводители (ИДЕС)*.

В тази връзка може да се направи аналог как функционира системата за контрол на качество на одиторските компании, извършващи одити на дружества, които впоследствие са фалирали.

Без да се генерализира, че вината за тези събития се поставя върху одиторската професия, е добре да се обърне внимание от тази общност на *вътрешните правила за контрол на качеството*. По този начин одиторите ще могат да се предотврати част от проявлението на икономическите престъпления, но първо е нужно да има една добре изградена основа, върху която да се извърши финансовият одит.

² Динев, М. Контрол и регулиране в социалното управление, издателски комплекс – УНСС, София, 2015.

³ Пак там, с. 118.

⁴ Пенев, Й. Оперативно издирвателна дейност за противодействие на икономическата престъпност, част първа, АМВР, София, 2018.

⁵ Пак там с. 100.

⁶ Закон за независимия финансов одит, обн., ДВ, бр. 95 от 29 ноември 2016 г.

⁷ Филипов, В. Закон за счетоводството 1, ИК „Труд и право“, София, 2015.

⁸ Пак там, с. 102.

Освен добрата основа за извършването на одит е от значение и достоверността на получената информация. Друг начин за злоупотреба в организациите е чрез използването на „**асиметрична информация**“. В икономикса това е ненадеждната или изкривената информация, когато „част от икономическите субекти знаят за определени стопански процеси повече от други“⁹. Асиметричната информация е вид пазарен провал, защото при нея цената на крайния резултат не отразява действителните разходи – ползи. Твърди се, че „информацията, представена във финансовите отчети, трябва да е разбираема, уместна, надеждна и сравнима.“¹⁰ Тя се използва за вземането на икономически решения. Информацията „може да окаже значително влияние и на финансовия риск на решенията, които вземат мениджърите“¹¹. Но поради асиметричността „директорите нямат основания да се доверяват на своите агенти“¹². Затова те използват услугите на одитори. Те обаче също могат да се разглеждат като агенти, които могат да не защитават интересите на собствениците. Този процес отново се обяснява с „**теория на агентите**“.

В тази връзка **Али Вейсел** твърди, че „необходимостта от одита се обяснява и с теория на агентите“¹³, според която управителите не са свършени агенти на собствениците. По този начин възниква асиметричната информация и се изисква извършването на одит, както и надзор върху финансовия одит. Лицата, които извършват *горещ*¹⁴ или *студен преглед*¹⁵ на одиторските досиета, е необходимо да притежават съответните разписани характеристики и компетенции, за да извършват тази функция. Хипотетично погледнато, съгласно тази теория, всяко едно лице може да бъде „несвършен агент“ в изпълнение на хода на одита.

Поради тази причина възниква потребността от надзор върху одиторската професия, който допълнително да контролира за качеството на информацията в одиторските доклади и да се защитят обществените интереси, тъй като потребителите на одиторските доклади са значителни на брой: служители на компании, широката общественост, кредитори, правителството, банкери, акционери, бъдещи акционери, мениджъри на

⁹ Спасов, Т. Микроикономика, „Стопанство“, София., 2004, с. 512.

¹⁰ Костов, Б., В. Филипов, А. Свраков. Национални счетоводни стандарти, ИК „Труд и право“, София, 2016, с. 27.

¹¹ Бригхем, Ю., Л. Гапенски. Финансовъй мениджмънт, Санкт-Петербургский университет экономики и финансов, Высшая школа экономики, Санкт-Петербург, 2000, с. 28.

¹² AuditQuality Agency theory and the role of audit, December 2005, Institute of Chartered Accountants in England & Wales, p.6.

¹³ Вейсел, А. Одитинг (финансов одит), София, 2017, Сиела, с. 16.

¹⁴ горещ преглед (на англ. език – hot review) – в одиторската практика тази процедура се извършва преди издаването на одиторския доклад от друго независимо лице, което не участва по време на одита. Целта е да се установи дали одиторският ангажимент е извършен качествено. Извършва се периодично, спрямо дефинираните критерии в системата за контрол на качество на одиторските дружества.

¹⁵ студен преглед (на англ. език – cold review) – в одиторската практика тази процедура се извършва след издаването на одиторския доклад от друго лице, което не участва в същия одиторски ангажимент. Целта е да се установи дали одиторският ангажимент е извършен качествено и как функционира системата за контрол на качество в одиторското предприятие. Извършва се периодично, спрямо дефинираните критерии в системата за контрол на качество на одиторските дружества.

компании. Затова е важно да се обърне внимание на разработените вътрешни правила и процедури от одиторите за контрол на качеството на одиторските услуги.

Надзорните процеси върху одита започват с въвеждането през 2002 година на *Sarbanes-Oxley Act* в Съединените американски щати (САЩ). Благодарение на приемането на SOA се увеличава ролята на надзорната дейност във вътрешната политика на компаниите, както и в работата на външните одитори, които проверяват компаниите дали са представили коректно своите отчети. По този начин започват да се извършват независими инспекции върху контрола на качеството на одиторските услуги.

До 2002 година няма орган, който да регулира изцяло одиторските практики. В САЩ се прилага „*Securities Act of 1933 and 1934*”¹⁶, в който само определена част е посветена на одиторската професия. Законът SOA, който е приет на 30 юли 2002 година, включва в надзорната дейност над регистрираните одитори независимото надзорно тяло (Комисия) – **Public Company Accounting Oversight Board**. По-конкретно Комисията защитава публичните интереси. Дейността на инспекторите от този орган е свързана с проверка на документите на одитора, включително и на документацията за извършения преглед на контрол на качеството (*горещ, студен, текущо наблюдение*) на одиторските ангажименти съгласно разработените правила на дадената компания.

В България този процес започва със създаването на **КПНРО**. Тя се учредява в съответствие с предписанията „на Директива 2006/43/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 17 май 2006 година относно задължителния одит на годишните счетоводни отчети и консолидираните счетоводни отчети, ЗНФО регламентира създаването и функционирането на **система за публичен надзор над регистрираните одитори в Република България**”¹⁷.

Инспекциите, които се извършват от **КПНРО**, имат за цел да проверят дали системата за контрол на качеството на одиторската практика функционира ефективно и ефикасно и дали има някакви съществени и/или систематически пропуски в избраните ангажименти за инспекция. В следващата точка ще бъде направен детайлен преглед на ключови компоненти в одиторските системи за контрол на качеството, които често не са добре разписани в системата. Съответно тези пропуски дават отражение и върху одиторските ангажименти. Ако се установи пропуск в **СКК**, със сигурност тази грешка ще бъде систематична. Затова е важно да бъде обърнато внимание на следващата точка и да се откоригират допусканите пропуски.

¹⁶ Jin., Y. The Sarbanes-Oxley Act: Effect on Public Accounting Firms, Theses and Dissertation, The University of Toledo, 2012, p. 9.

¹⁷ Създаване и статут, четвъртък, 01 ноември 2012 07:49, <<http://cposa.bg/index.php/about-kom/statut>>, последно влизане на: 31.07.2017/11:29.

2. ПРОПУСКИ В СИСТЕМИТЕ ЗА КОНТРОЛ НА КАЧЕСТВО НА ОДИТОРСКИТЕ УСЛУГИ В БЪЛГАРИЯ

Изследването на пропуските във вътрешните системи за контрол на качество на одиторските дружества е значимо за: намаляването на пропуските в одиторските ангажименти, за намаляване на асиметричната информация във финансовите отчети, за стабилизирането на икономиката като цяло. **Али Вейсел** разглежда подробно структурата и състава на СКК за одиторската професия в своето изследване – „Одитинг”¹⁸. Според неговия труд „професионалните организации на одиторите и институциите за публичен надзор проверяват за въвеждането и спазването на системата за контрол върху качеството”¹⁹

За тази цел по-долу в анализа се представя обобщена информация от отчета за дейността на **КПНРО** и за отразените от нея пропуски по време на инспекциите за периода от 2016 година до 2017 година включително (виж таблица № 1).

Таблица № 1. Оценки за вътрешните системи за контрол на качеството на проверяваните одиторски дружества за периода 2016 – 2017 година

Оценка на вътрешната система за контрол на качеството ²⁰	2016 година ²¹	2017 година ²²
„А“	61 %	58 %
„Б“	36 %	28 %
„В“	3 %	9 %
„Г“	0 %	5 %

Източници: Представените данни са от отчетите за дейността на КПНРО за 2016 и 2017 година.

¹⁸ Вейсел, А. Одитинг (финансов одит), Сиела, София, 2017.

¹⁹ Пак там, с. 341.

²⁰ При извършване на инспекция от КПНРО се оценява чрез проверяващия екип – системата за контрол на качеството. При отлично функциониране без пропуски в СКК се поставя най-високата оценка – „А”. Съответно, колкото повече пропуски са налични в СКК, оценката намалява, а най-ниската е – „Г”.

²¹ Отчет за дейността на КПНРО през 2016 година,

<http://cposa.bg/images/sait/Otcheti/Otchet_KPNRO_2016_2017_07_25_final.pdf>, с. 20, последно влизане на: 21.12.2018/11:20.

²² Отчет за дейността през 2017 година,

<http://cposa.bg/images/sait/Otcheti/Otchet_KPNRO_2017_2018_07_20.pdf>, с.21, последно влизане на: 21.12.2018/11:25.

Формулираните оценки на вътрешните системи за контрол на качеството на одиторските дружества се базират на специално разработени въпросници от ИДЕС. **КПНРО** извършва независими инспекции и проверява доколко разработената система за вътрешен контрол от одиторите функционира ефективно и ефикасно.

От представените данни в таблицата е ясно, че през 2016 година има оценени повече одиторски практики с оценка „А“ в сравнение със следващата година. От една страна, това може да насочва вниманието към влошаване на качеството на системите за контрол на качество. А от друга страна, това е индикация за необходимостта от предприемането на действия за подобряване на методологията за вътрешен контрол в одиторските дружества.

Разликата в оценените практики с оценка „А“ между 2016 година и 2017 година е в размер на намаление с 3 процентни пункта. Аналогично е, че това намаление ще се отрази и в практиките, оценени с оценки „Б“ в посока на намаление с 8 пункта. Оценените практики с оценка „В“ се увеличават през 2017 година с 6 пункта, както и оценените с „Г“ с цели 5 пункта.

От изследването е видно, че оценките на системите за контрол на качество на одиторските предприятия се влошават през последната една година. Интерес представлява на какво се дължи това. Какви са пропуските, отразени в докладите на **КПНРО**? За тази цел са синтезирани и е обобщена информация за пропуските, установени от инспекциите на *Комисията* за 2016 и 2017 година.

През 2016 година са установени следните пропуски в системите: „не съдържат критерии по отношение на лицата, извършващи преглед за контрол на качеството преди издаване на одиторския доклад; липсва регламентация на цикъла и необходимите критерии при осъществяване на текущо наблюдение на системите“²³.

От отчета на *Комисията* за 2017 година се обобщават следните пропуски, установени от инспекциите, че системите не включват: „политики и процедури за управление на човешки ресурси; не са налице критерии за лицата, които могат да извършват преглед за контрол на качеството преди издаване на одиторския доклад; не се документират дискусии по съществени въпроси между одиторските екипи и лицата, които извършват преглед за контрол на качеството преди издаване на одиторския доклад; пропуски при регламентиране на изискванията и осъществяване на текущо наблюдение на системите“²⁴.

За целите на изследването е важно да се представят примерни действия, които да се изпълнят от одиторите, за да се избегнат споменатите пропуски по-горе. Стана ясно, че част от тях се

²³ Отчет за дейността на КПНРО през 2016 година, <http://cposa.bg/images/sait/Otcheti/Otchet_KPNRO_2016_2017_07_25_final.pdf>, с. 20, последно влизане на: 21.12.2018/12:20.

²⁴ Отчет за дейността през 2017 година, <http://cposa.bg/images/sait/Otcheti/Otchet_KPNRO_2017_2018_07_20.pdf>, с.22, последно влизане на: 21.12.2018/12:25.

припокриват за периода от 2016 и 2017 година, което индикира за систематичност на тези пропуски. В тази връзка могат да се предприемат следните действия:

1. **Определяне на критерии за лицата, извършващи преглед на СКК преди издаването на одиторския доклад**

Този пропуск е отбелязан и в двете години на провежданите инспекции от **КПНРО**. Процесът преди издаването на одиторския доклад се нарича още „горещ преглед”. Критериите, съгласно § 38 от МССК 1, са следните:

- професионално образование;
- продължаващо професионално образование, включително обучение;
- професионален опит;
- наставничество от по-опитния персонал, например други членове на екипа по ангажимента”²⁵.

Лицето, което извършва горещия преглед, е изключително важно, защото ако одиторът е допуснал грешка, е вероятно на базата на извършения преглед да бъде коригирана. Това е най-голямата полза от тази процедура, затова е препоръчително да бъде извършена от регистриран одитор, който е дипломиран експерт-счетоводител към **ИДЕС**. Важно е да бъдат документирани и процедурите, които са извършени от назначеното лице за „горещ преглед”. В допълнение е задължително и да се разпишат и разширят критериите за извършване на преглед за контрол върху качеството към обхвата на регистрираните на борсата дружества. Освен това, съществени са и заключенията на лицето, което е извършило прегледа, които често биват пропускани. Представянето само на чек-лист без заключение не се счита за достатъчно и уместно доказателство спрямо регулаторите на професията. Този пропуск е сериозен, когато се установи съществено нарушение от инспекторите на **КПНРО** и не е документиран от лицето, което е извършило прегледа. В допълнение е съществено да има и сключен договор с отговорното лице за извършения преглед. Затова е препоръчително да се преразглеждат и усъвършенстват приложенията към методологията, както и да бъдат актуализирани в зависимост от съставените промени. Желателно е да се документира и този процес. Изброените препоръки важат и за „студения преглед”, който се извършва за вече приключили досиета. В тази връзка е важно да се извършват прегледи на работата на всички съдружници, които са дипломирани експерт-счетоводители към **ИДЕС** в одиторското дружество, а не само на управляващия съдружник в компанията.

²⁵ МОС за контрол върху качеството за фирми, които извършват одити и прегледи на историческа финансова информация и други ангажменти за изразяване на сигурност и свързани по съдържание услуги <<http://balans.bg/163-mos-za-kontrol-vyrhu-kachestvoto-za-firmi-koito-izvyrshvat-oditi-i-pregledi-na-istoricheska-finansova-informacija-i-drugi-angajimenti-za-izrazjavane-na-sigurnost-i-svyrzani-po-sydyrjanie-uslugi/>>, последно влизане на: 02.01.2019/10:33.

2. Дефиниране на критерии за лицата, извършващи текущо наблюдение

Текущото наблюдение често бива бъркано с „горещия“ или „студения“ преглед. За съжаление, този пропуск го има и в двете изследвани години. Представлява процедура, която се извършва по време на самия одит. За тази цел от управителя на одиторското дружество е нужно да се дефинират критерии за лицата, които извършват текущото наблюдение. Както при първия пропуск, така и при този е важно да се помисли и да се гарантира за качеството на одита. Определеното лице за тази процедура може да бъде и служител, който работи в същата компания. Целта е по този начин да се проследи как функционира СКК. Важно е да бъде документирано становището на определеното лице за тази дейност под формата на работен документ, протокол или друго доказателство. Груба грешка е липсата на подобен документ, когато е разписано, че се извършва текущо наблюдение ежегодно. При даването на препоръки от лицето, извършило текущо наблюдение, е важно те да бъдат документираны, както и предприетите действия от страна на управляващия одитор. По този начин се оценява ефектът на недостатъците, ако такива са установени в резултат от процеса на текущото наблюдение.

3. Политики и процедури за управление на човешки ресурси

Този раздел от СКК на одиторските дружества е един от най-обширните. Изискванията на МСКК 1 спрямо политиките и процедурите за управление на човешки ресурси се разглеждат от § 36 до § 41. Пропуските по отношение на разработването на *Политики и процедури за управление на човешките ресурси* не се отличават съществено от посочените в предходните два раздела. Проблемът с документирането се проявява отново. От страна на одиторите също е значимо да се предприемат мерки към създаването и имплементирането на политика за защита на лични данни съгласно Регламент (ЕС) 2016/679²⁶ и Закона за защита на личните данни²⁷.

4. Създаване на документация при изясняването на въпроси между одитор и лицето, извършващо преглед на СКК преди издаване на одиторския доклад

Тази процедура отново се свързва с проблема при документиране от одиторите. Устната комуникация между управляващия дружеството и лицето, отговорно за прегледа (горещ или студен), не е достатъчна. За тази цел това може да се документира в: *протокол, паметна записка, меморандум* или друг документ. Тази документация е от особено значение при наличието на някакъв съществен пропуск, както и дали от

²⁶ Регламент (ЕС) 2016/679 на Европейския парламент и на Съвета от 27 април 2016 година относно защитата на физическите лица във връзка с обработването на лични данни и относно свободното движение на такива данни.

²⁷ Закон за защита на личните данни, обн., ДВ, бр. 1 от 4 януари 2002 г., последно изм., ДВ, бр. 7 от 19 януари 2018 г.

страна на водещия одитор са предприети коригиращи действия. При инспекция от **КПНРО** е ключово да има създаден документ, който да послужи като доказателство. Затова следващата точка от анализа е посветена на това как може да се повиши качеството на одиторските услуги и да се намалят пропуските в одиторската практика.

3. ФАКТОРИ ЗА ПОДОБРЯВАНЕ НА ОДИТОРСКИТЕ УСЛУГИ И КОРПОРАТИВНА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В ОДИТОРСКИТЕ ДРУЖЕСТВА

От направените анализи в горните две точки е явна потребността от повишаване на качеството на одита. От значение е да се изследва как функционира **СКК** в големите и малките одиторски компании. Също така е важно да се обърне внимание на факторите, които влияят за увеличаването на качеството на тази дейност.

В тази посока едни от първите направени изследвания са от *Linda Elizabeth De`Angelo* в „*Auditor Size and Audit Quality*”²⁸ през 1981 година. Проучването обобщава, че по-големите одиторски компании имат повече клиенти и имат какво да загубят, затова трябва да бъдат внимателни по отношение на качеството на одита. Докато при малките одиторски компании щетите не биха били толкова значителни. Това в никакъв случай не означава, че малките одиторски компании работят по-зле от големите. Освен това се изследват и темите за: брандовете и маркетинговото предлагане на одиторски услуги, за дискриминацията на малките одиторски компании и за независимостта на одиторите, която е най-важно да се запази – а не да се разчита на името на одиторската компания.

Следващото значимо изследване в тази насока е на **Thomas Wooten** – „*Globe of Audit Quality*”²⁹. Авторът представя различни фалити на огромни корпорации като доказателство за не добре изпълнените одити. Той също засяга темата за извършвания одит от малките и големите одиторски компании. Също така, според него, „не е възможно да се знае броят на одитите с лошо качество, които просто остават незабелязани и непубликувани”³⁰.

Друго важно мнение е на **Jonas Trischler** „*Audit Quality: Association between published reporting errors and audit firm characteristics*”³¹, който представя в своя труд диаграмата – „*The Globe of Audit Quality: Cause-Effect-Diagram*”³². Диаграмата обхваща всички фактори, които влияят за качеството на одита (погледни по-долу на с. 15).

²⁸ De`Angelo, E. Journal of Accounting and Economics 3, Auditor Size and Audit Quality, North-Holland Publishing Company, 1981, p. 183-199.

²⁹ Wooten, T. Research About Audit Quality, The CPA Journal, January 2003, Volume 74, Issue 1, p. 48 - 50.

³⁰ Ibid.

³¹ Tritshler, J. Audit Quality: Association between published reporting errors and audit firm characteristics, PhD Thesis, University of Innsbruck, 2013, Springer Gabler.

³² Ibid, p.67.

Този модел очертава посоките на различните фактори, влияещи върху качеството на одита на одиторските компании. Това ще помогне да се наблюдава и подобрява качеството на одита за по-добри резултати, като се разгледа и представи значимостта на всеки един фактор:

1. *Големина на одиторската компания* – често широката общественост предпочита да назначи за одитор от големите одиторски компании (*Big 4/Big 10*)³³. Но това не гарантира, че тези компании ще изпълнят пожеланата услуга от клиента качествено. Всички големи фалирали корпорации са избирали да ги одитират точно тези компании. От една страна, ако клиент избере да го одитира по-малка одиторска фирма, е вероятно одиторът да концентрира по-голяма част от ресурса си в неговата компания. Също така ценовият диапазон е изключително различен за предлаганите услуги от малки и големи одиторски компании. Само че тук възниква друг проблем, свързан с компетенциите. В тази връзка се прави препратка към следващия фактор.

2. *Обучения, тренинги* – поддържането на професионалната квалификацията е от фундаментално значение за качеството на одита. Тук по-малките компании имат сериозни пропуски. За съжаление, те не инвестират достатъчно в обучението на своите кадри за разлика от големите одиторски компании. Разликата е, че при компаниите от *Big 4* се преминава през различни кариерни етапи, обвързани с обучения и тестове до самото назначаване на служителите.

3. *Одит ресурси* – за да бъде извършен качествено един одит, е сигурно, че с колкото повече ресурси разполага едно одиторско дружество, неговата стойност и принос ще бъдат по-големи. Одит ресурсите включват – персонала и инвестирането в неговото обучение. Много често това се пренебрегва и се формализират част от одиторските процедури, което допълнително демотивира служителите в компаниите и уронва престижа на професията като цяло. Също така е значимо и вложеното време за одит. Приоритет е да се разпредели времето по обекти на одита. Така ще се разпредели правилно графика на всички одити и ще се запази качеството на одиторските услуги.

4. *Индустрии на клиентите за одит* – всяка индустрия е строго специфична и притежава своите нормативни особености. Това е важно да бъде взето предвид от по-малките одиторски компании, които извършват одит на дружества от всякакъв вид. В големите одиторски компании е направено профилиране. Освен това, например за извършването на одит на застрахователни дружества, има специфични изисквания, на които трябва да отговарят одиторите.

В тази линия **Валерия Динева** отбелязва в нейното изследване „Методологически аспекти на вътрешния одит (изследване в застрахователния сектор)”³⁴, че „познанието на рисковете е от съществено значение за одитната методология”³⁵. Важно е от страна на

³³ Световно известни одиторски компании.

³⁴ Динева, В. Методологически аспекти на вътрешния одит (Изследване в застрахователния сектор), ИК АТА – 50, София, 2014.

³⁵ Пак там, с. 66.

регистрираните одитори как ще планират и разпределят своя ресурс за предприятие от застрахователната индустрия.

Не трябва да пренебрегваме факта, че това е един от секторите с най-значителен на брой измами (вътрешни, външни и от посредници – агенти и брокери). Значим е трудът на **Руси Янев**, който синтезира в *„Оперативно-издирвателна дейност за противодействие на икономическата престъпност”*³⁶ противодействията спрямо застрахователните престъпления: обекти, лица, вещи, които представляват оперативен интерес и предмет на документиране. В допълнение, авторът посочва *Комисията за финансов надзор (КФН)* като „специализиран държавен орган за регулиране и надзор върху дейността на застрахователите, презастрахователите и застрахователните посредници (брокери и агенти)”³⁷. Това твърдение насочва вниманието ни и към специфичните изисквания и на други органи, които не трябва да се пренебрегват поради значителните и ограничителните санкции от тяхна страна.

5. *Познания по одит и счетоводство* – без този фактор няма как да бъде извършен един качествен одит. Необходимо е непрестанното усъвършенстване на знанията по одит и счетоводство от страна на одиторите. Всяко едно законово изменение, свързано с одиторската и счетоводната професия, трябва да бъде взето предвид от одиторската общност. Този фактор отново се свързва с обученията.

6. *Други услуги освен одит* – извършването на други услуги от одиторите (като счетоводство, данъчни и юридически консултации) също изискват необходимите компетенции и обучения. Голяма част от одиторите извършват одит на европроекти, който се извършва по специфичен начин. В тази връзка имаше редица спекулации по отношение на провеждането на конкурси за обществени поръчки.

7. *Независимост* – това е една от основните норми в одита. За да бъде целесъобразно извършен, не трябва да се нарушава независимостта на одитора, както и на неговите служители, ако е по-голяма компанията. Това се свързва със заплахата от конфликт на интереси, която често се пренебрегва и довежда до измами и грешки. Изразеното одиторско мнение и поведение спрямо клиентите трябва да бъде независимо.

8. *Одит методология* – това е основата за една одиторска компания. Ако се открият слабости в методологията, е аналогично, че същите ще бъдат забелязани и в одиторските ангажименти. Затова вътрешната одит методология е необходимо да бъде актуализирана непрестанно, както и да се извършва преглед дали функционира ефективно и ефикасно. Необходимо е всяка една промяна да бъде документирана и отразена по подходящ начин.

9. *Юридическа отговорност* – освен че одиторите изразяват компетентното си мнение за достоверността на финансовия отчет, те не

³⁶ Янев, Р. Оперативно-издирвателна дейност за противодействие на икономическата престъпност (част втора), АМВР, София, 2018.

³⁷ Пак там, с. 166.

трябва да омаловажават това, че носят и административна, наказателна и имуществена отговорност спрямо българското законодателство, макар и съдебната система в България да е далеч от съвършена. Това се доказва със случая **КТБ**, по който все още няма съдебно заключение, както и с фалиралния клон на кипърската застрахователна компания „Олимпик“ в България.

10. *Одиторски такси* – посредством членския внос към ИДЕС, професионалните застраховки и задължителните обучения съгласно ЗНФО се въведоха допълнителни ангажименти на одиторите. Целта е по този начин да се увеличи качеството и сигурността на одиторските услуги.

По отношение на хонорарите от одиторски услуги е съществен пропуск, че пазарните цени не са добре регулирани. В България липсват минимални часови ставки, които да бъдат като праг при предлагането на цени за този вид услуги. Последното ориентировъчно сведение по този въпрос е в *„Постановление № 204 от 15 август 1996 година за определяне на възнагражденията на дипломираните експерт-счетоводители за заверка на счетоводните отчети на предприятия с държавно участие”*³⁸.

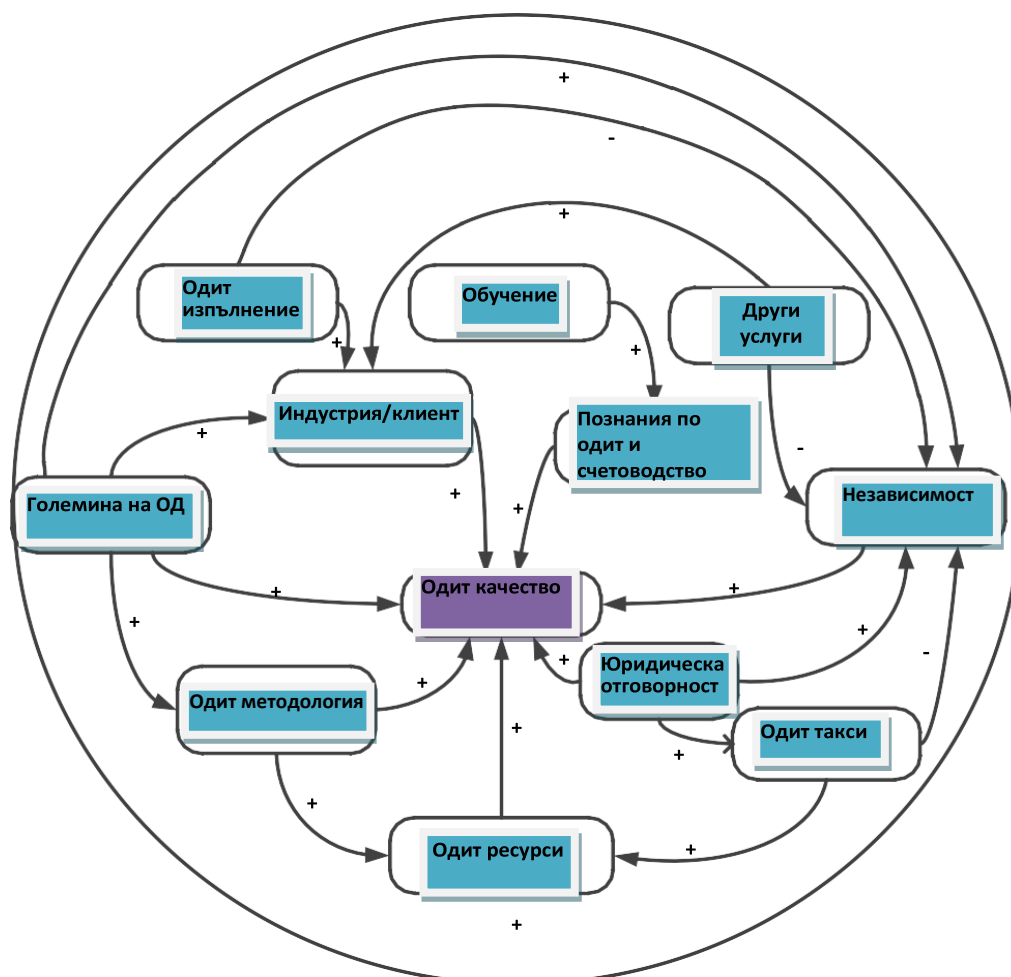
От страна на регулаторите и на правителството към тази професия е необходимо да бъдат предприети мерки спрямо регулирането на часовите ставки на одиторски услуги, както и същите да се съобразят спрямо законовите изисквания на *Комисията за защита на конкуренцията*. Разминаването в цените на одиторските услуги е сериозен проблем, който не бива да се пренебрегва и е нужно да се инициират законодателни реформи.

Всички изброени прийоми, влияещи на одиторската професия, не са иновативни. Всеки един от тях играе важна роля и е важно да се разглеждат комплексно и поотделно. Необходимо е, където са забелязани слабости, да бъдат откоригирани. Хипотетично, ако имаме автомобил, но ключът за автомобила не е у нас, няма как да влезем и да започнем да шофираме. Ако дадена част е развалена, отново няма да можем да постигнем целта си, макар и да имаме ключ за превозното средство. Същото важи и за вътрешната система за контрол на качеството на одиторските услуги.

Посоченият модел за факторите, които влияят за повишаване качеството на одита, може да бъде подобрен. Други фактори, които не са упоменати, са *корпоративната социална отговорност (КСО)*, както и *дигитализирането на одиторските досиета* в одиторските компании. Затова ще бъдат разгледани и тези значими фактори.

³⁸ ДВ. бр. 72 и 83 от 1996 г.

Диаграма № 1. Фактори, влияещи на контрола на качеството на одиторските услуги

Източник: Tritshler, J., *Audit Quality: Association between published reporting errors and audit firm characteristics*, PhD Thesis, University of Innsbruck, 2013, Springer Gable, p. 67.

Одитът, насочен към КСО, представлява „официално стратегически процес, който ще помогне да се измери действителното социално представяне на фирмата в съответствие със социалните цели, които тя определя за себе си и как вземането на решения, мисията, ръководните принципи и бизнес поведението са съобразени със социалните отговорности“³⁹. Този тип одит е в полза за персонала и на заинтересованите страни. В по-големите икономики този вид одит е отдавна известен на компаниите. Също така може да окаже влияние и върху намаляването на редица престъпления.

³⁹ What is a Corporate Social Responsibility Audit?, Posted on January 21, 2012, by Robert Price, <<https://news.gcase.org/2012/01/21/what-is-a-corporate-social-responsibility-audit/>>, last available on: 06.01.2019/5:19 a.m.

Един от българските трудове в тази област е на **Мирослава Пейчева, Али Вейсел и Валерия Динева** – „Корпоративна социална отговорност – теория, отчетност и одит“⁴⁰. Това изследване сигнализира за повишаването на потребността от този тип услуги, което е сигурен признак за необходимостта от контрол на качеството.

Много други чуждестранни източници подкрепят идеята за важността на КСО, като метод за повишаване на качеството на извършваните услуги. Според тях „одитът на корпоративната социална отговорност има за цел да определи екологичните, социалните или управленските принципи, рисковете, пред които е изправена организацията, и оценка на управленските резултати“⁴⁰. Освен от необходимостта да се проверява от одиторите тази политика, този процес е изключително сериозен и важен за имплементирането в големите одиторски компании. По света тази функция не е толкова иновативна, но може би в България не се отделя достатъчно внимание на нейната значимост. Има посветени редица изследвания на КСО, както и на социалния одит, които могат да допринесат за повишаването на качеството на одиторските практики.

Друг фактор, който е обвързан с одиторските ресурси, това е дигитализирането на одиторските досиета. Одиторските досиета са значителни, като обем от документация, и вече се използва почти навсякъде по света дигитализираната информация. Това донякъде намалява бюрократичния процес в одиторската професия. Част от нея е с конфиденциален характер, затова е необходимо да се предприемат превантивни мерки по отношение на нейната сигурност. Това може да се осъществи с назначаването на външен ИТ специалист, който да се грижи за информацията, чрез въвеждането на специфични пароли за достъп и т.н.

В допълнение, може да се засегне темата и за одиторските софтуери. С изключение на софтуерите на *Big 4*, всички останали могат да бъдат поставени под съмнение по отношение на качеството на одита. Разликата е в това, че техните софтуери са по-добре разработени и се актуализират непрестанно на международно ниво.

За да се гарантира за качеството на финансовия одит, е необходима инвестицията в ИТ сферата на услугите. По този начин ще се съхрани цялата необходима информация. В наши дни е невъзможно да не дигитализираме одиторските досиета. Освен че ще действаме по-екологично и социално отговорно, както ни насърчава **Мирослава Пейчева** в своята разработка „Социален одит и одит на човешките ресурси“⁴¹, така ще се спести и най-ценният ресурс – времето.

⁴⁰ Auditing Corporate Social Responsibility, <<http://schemaadvisory.com/wp-content/uploads/2012/03/AuditingCorporate.pdf>>, last available on: 27.10.2017/9:19 a.m.

⁴¹ Пейчева, М. Социален одит и одит на човешките ресурси, ИК АТА-50, София, 2015.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В резултат на всички злоупотреби, достигнали фалитите на огромни корпорации на международно и национално ниво, е необходимо да се предприемат действия за запазване на стабилността на икономиката. Един от методите за това е чрез подобряване качеството на финансовия одит.

Затова е важно да се преразглеждат изискванията съгласно *МСКК 1*. В допълнение на това твърдение – да не се формализира извършването на горещ и студен преглед, както и текущо наблюдение от одиторските дружества. Тези процедури дават отражение на качеството на извършвания одит.

За тази цел се разгледаха основните пропуски (отразени от основния компетентен орган в лицето на **КПНРО** за тази професия), които са допуснали регистрираните одитори в техните системи за контрол на качеството през 2016 и 2017 година:

- определяне на критерии за лицата, извършващи преглед на СКК преди издаването на одиторския доклад;
- дефиниране на критерии за лицата, извършващи текущо наблюдение;
- политики и процедури за управление на човешки ресурси;
- създаване на документация при изясняването на въпроси между одитор и лицето, извършващо преглед на СКК преди издаване на одиторския доклад.

Поради тази причина се представиха някои фактори, които могат да повлияят за подобряването на вътрешните системи за контрол на качество в одиторските дружества: големина на одиторската компания; обучения, тренинги; одит ресурси; индустрии на клиентите за одит; познания по одит и счетоводство; други услуги освен одит; независимост; одит методология; юридическа отговорност; одиторски такси; корпоративната социална отговорност, както и дигитализирането на одиторските досиета в одиторските компании.

Чрез регулирането на изброените фактори, които влияят на СКК, ще се допринесе и за намаляването на асиметричната информация във финансовите отчети. Това може да се постигне с непрестанното усъвършенстване и актуализиране на СКК. По този начин ще се повиши качеството на финансовия одит, както и на икономиката като цяло.

Библиографска справка :

1. Бригхем, Ю., Л. Гапенски. Финансовый менеджмент, Санкт-Петербургский университет экономики и финансов, Высшая школа экономики, Санкт-Петербург, 2000, с. 28.
2. Вейсел, А. Одитинг (финансов одит), София, 2017, Сиела, с. 16.
3. Динев, М. Контрол и регулиране в социалното управление, Издателски комплекс – УНСС, София, 2015.
4. Динева, В. Методологически аспекти на вътрешния одит (Изследване в застрахователния сектор), ИК АТА – 50, София, 2014.
5. Закон за защита на личните данни, обн., ДВ, бр. 1 от 4 януари 2002 г., последно изм., ДВ, бр. 7 от 19 януари 2018 г.
6. Закон за независимия финансов одит, обн., ДВ, бр. 95 от 29 ноември 2016 г.
7. Костов, Б., В. Филипов, А. Свраков. Национални счетоводни стандарти, ИК „Труд и право“, София, 2016, с. 27.
8. МОС за контрол върху качеството за фирми, които извършват одити и прегледи на историческа финансова информация и други ангажименти за изразяване на сигурност и свързани по съдържание услуги <<http://balans.bg/163-mos-za-kontrol-vyrhu-kachestvoto-za-firmi-koito-izvyrshvat-oditi-i-pregledi-na-istoricheska-finansova-informacija-i-drugi-angajimenti-za-izrazjavane-na-sigurnost-i-svyrzani-po-sydyrjanie-uslugi/>>, последно влизане на: 02.01.2019/10:33.
9. Отчет за дейността на КПНРО през 2016 година, <http://cposa.bg/images/sait/Otcheti/Otchet_KPNRO_2016_2017_07_25_final.pdf>, с. 20, последно влизане на: 21.12.2018/11:20.
10. Отчет за дейността на КПНРО през 2017 година, <http://cposa.bg/images/sait/Otcheti/Otchet_KPNRO_2017_2018_07_20.pdf>, с. 21, последно влизане на: 21.12.2018/11:25.
11. Пейчева, М. Социален одит и одит на човешките ресурси, ИК АТА-50, София, 2015.
12. Пенев, Й. Оперативно изиравателна дейност за противодействие на икономическата престъпност, част първа, АМВР, София, 2018.
13. Постановление № 204 от 15 август 1996 година за определяне на възнагражденията на дипломираните експерт-счетоводители за заверка на счетоводните отчети на предприятия с държавно участие.
14. Регламент (ЕС) 2016/679 на Европейския парламент и на Съвета от 27 април 2016 година относно защитата на

физическите лица във връзка с обработването на лични данни и относно свободното движение на такива данни.

15. Спасов, Т. Микроикономика, „Стопанство“, София, 2004, с. 512.
 16. Създаване и статут на КПНРО, Четвъртък, 01 Ноември 2012 07:49, <<http://crosa.bg/index.php/about-kom/statut>>, последно влизане на: 31.07.2017/11:29.
 17. Филипов, В. Закон за счетоводството 1, ИК „Труд и право“, София, 2015.
 18. Янев, Р. Оперативно-издирвателна дейност за противодействие на икономическата престъпност (част втора), АМБР, София, 2018.
 19. Audit Quality Agency theory and the role of audit, December 2005, Institute of Chartered Accountants in England & Wales, p.6.
 20. Audit Quality and International Standards on Auditing, International Federation of Accountants, Wong Report 2004, <http://www.ifac.org/system/files/downloads/Audit_Quality_Fact_Sheet.pdf>, last available on: 20.12.2018/ 2:00 p.m.
 21. Auditing Corporate Social Responsibility, <<http://schemaadvisory.com/wp-content/uploads/2012/03/AuditingCorporate.pdf>>, last available on: 06.01.2019/9:19 a.m.
 22. De`Angelo, E. Journal of Accounting and Economics 3, Auditor Size and Audit Quality, North-Holland Publishing Company, 1981, p. 183-199.
 23. Jin., Y. The Sarbanes-Oxley Act: Effect on Public Accounting Firms, Theses and Dissertation, The University of Toledo, 2012, p. 9.
 24. Tritshler, J. Audit Quality: Association between published reporting errors and audit firm characteristics, PhD Thesis, University of Innsbruck, 2013, Springer Gabler.
 25. Wooten, T. Research About Audit Quality, The CPA Journal, January 2003, Volume 74, Issue 1, p. 48 – 50.
 26. What is a Corporate Social Responsibility Audit?, Posted on January 21, 2012, by Robert Price, <<https://news.gcase.org/2012/01/21/what-is-a-corporate-social-responsibility-audit/>>, last available on: 26.10.2017/5:19 a.m.
-